

ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ: ΤΟ ΙΤΑΛΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ¹

Daniele Petrosino*

ΤΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ «ιδιότητα του πολίτη» και «εθνικότητα» τις συναντάμε εδώ και πολύ καιρό στις μελέτες των κοινωνιολόγων και πολιτειολόγων –ας αναφέρουμε, για παράδειγμα, τις εργασίες του Reinhard Bendix (*Stato nazionale e integrazione di classe*, Ρώμη-Μπάρι, Laterza, 1969) και κυρίως του Stein Rokkan (*Cittadini, elezioni, partiti*, Μπολόνια, Il Mulino, 1982). Οι συγγραφείς αυτοί έδειξαν πως κάθε κράτος έχει αντιμετωπίσει διαφορετικά τα ζητήματα αυτά, ανάλογα με τις αντιλήψεις περί έθνους τις οποίες αντλεί από την πολιτισμική του παράδοση.

Ο Brubaker, που βλέπει από μίαν ιδιαίτερη σκοπιά τη σχέση ανάμεσα στην εθνικότητα και στην ιδιότητα του πολίτη, είδε τη Γαλλία και τη Γερμανία ως δύο χαρακτηριστικά μοντέλα αυτής της σχέσης, αν και θα μπορούσε κανείς να εντοπίσει και άλλες αξιόλογες περιπτώσεις τόσο στην Ευρώπη όσο και αλλού. Εντούτοις και τα δύο αυτά μοντέλα έδειξαν τα όριά τους μπροστά στις προκλήσεις της μετανάστευσης και στις διεκδικήσεις των εθνικών μειονοτήτων. Συνεπώς, η μελέτη του Brubaker εγγράφεται σε μια συζήτηση –που θα ήταν λάθος να τη συνδέσουμε μόνο με τα φαινόμενα μετανάστευσης– κεντρικό θέμα της οποίας, μετά την κατάργηση διαφορών μοντέλων, είναι πώς θα διασφαλιστεί η ενσωμάτωση χωρίς να εξαλειφθούν οι πολιτισμικές ταυτότητες και, αντιστρόφως, πώς θα αποφευχθεί ο κίνδυνος να μετατραπεί η προάσπιση των ταυτοτήτων σε κατακερματισμό και αναδίπλωση των ευρωπαϊκών κοινωνιών.

Δυστυχώς, στην Ιταλία τα προβλήματα αυτά αντιμετωπίζονται επιπόλαια και δεν διαθέτουμε εργασίες εφάμιλλες με αυτήν που ήδη αναφέραμε. Τα άρθρα που δημοσιεύθηκαν στη διετία 1991 και 1992 –κυρίως στα περιοδικά *Micromega* και *il Mulino*– όπως και ο τόμος της Giovanna Zincone μαρτυρούν κάποιαν ευαισθησία σχετικά με αυτό το πρόβλημα: άξιος μνείας είναι επίσης ο τόμος που εξέδωσε το ίδρυμα Agnelli για την πολιτική διαφορών ευρωπαϊκών κρατών προς τους αλλοδαπούς, χωρίς να λησμονούμε τις εργασίες για τα προβλήματα (κυρίως πρακτικά) που θέτει η κοινωνική και επαγγελματική ένταξη μεταναστών διαφορετικής θρησκείας και παιδείας («*Identità nazionale e cittadinanza*», περ. *il Mulino*, τεύχ. 1, 1992, σσ. 109-142· «*Da sudditi cittadini*», περ. *il Mulino*, 1992, κυρίως κεφ. IV· [συλλογικό έργο] *Italia, Europa e nuove immigrazioni*, Τορίνο, Fondazione Agnelli, 1990).

Τα πρωτεία του *jus soli*

Αυτές όμως οι παρεμβάσεις φανερώνουν από μόνες τους πόσο περιορισμένο είναι το ενδιαφέρον των ερευνητών: αποδίδεται μεγάλ-

η σημασία στις εμπειρίες των άλλων κρατών, ενώ η Ιταλία μένει στο παρασκήνιο. Επιπλέον, η αναφορά σε περιστασιακά προβλήματα παραμένει ακόμη πολύ ισχυρή –κατά βάθος η αξιολογή συζήτηση που φιλοξενήθηκε στο περιοδικό *il Mulino* ξεκινά από προβλήματα που έθεσε η ιταλική συμμετοχή στον Πόλεμο του Κόλπου. Κοντολογίς, θλίβεται κανείς για την απουσία μιας διεπιστημονικής και ιστορικής οπτικής, η οποία απεναντίας χαρακτηρίζει την εργασία του Brubaker. Και όμως δεν λείπουν τα ερωτήματα που απαιτούν βαθύτερη εξέταση. Σύμφωνα με τα μοντέλα του Brubaker θα φαινόταν, για παράδειγμα, ότι στο ιταλικό κράτος η ανεγνωρισμένη έννοια της ιδιότητας του πολίτη ευνοεί το *jus soli* [εδαφικό δίκαιο] και ότι ο προσδιορισμός της εθνικής ένταξης τονίζει το εδαφικό στοιχείο. Τοίτο οφείλεται στον τρόπο συγκρότησης του ιταλικού κράτους. Πού θα μπορούσε να στηριχθεί η ένταξη στο ιταλικό κράτος, αν όχι στη διαίτη σε εδάφη που προοδευτικά προσαρτήθηκαν από τα βασίλεια του Πεδεμοντίου-Σαρ-

δηνίας; Ασφαλώς η εθνική ένταξη ήταν αδύνατον να θεμελιωθεί σε μια κοινή εθνοπολιτισμική ένταξη, σε μια χώρα όπου την εθνική γλώσσα την μιλούσε και την κατανοούσε ένα ελάχιστο τμήμα του πληθυσμού της και όπου η κυρίαρχη τάξη εκφραζόταν, σε μεγάλο βαθμό, σε μια ξένη γλώσσα.

Η επανεμφάνιση του *jus sanguinis*

Παρ' όλα αυτά, ενίοτε, μπορούσε να προβλέπει κανείς σε ένα προσδιορισμό της εθνικής ένταξης πιο πολιτισμικό και βασισμένο πάνω στην ανιούσα γραμμική συγγενείας (ας αναλογιστούμε ορισμένες όψεις του Risorgimento, τους περιορισμούς που επιβλήθηκαν στους αυτόχονες κατοίκους των αιτωπικών της Αυτοκρατορίας(!), τα προβλήματα που συνδέ-

ονται με τα αλιόρωπα εδάφη). Θα έλεγε κανείς ότι το ιταλικό κράτος έχει ακολουθήσει κατά το μάλλον ή ήττον σπινειδητά το γαλλικό μοντέλο, προμοδώντας όμως, σε δικαίωκό επίπεδο, τους δεσμούς αίματος, λέω κατά το μάλλον ή ήττον σπινειδητά, γιατί το γαλλικό κράτος, για λόγους δημογραφικής τάξεως και σπινειδίζοντας τις επιλογές της Γαλλικής Επανάστασης, αντιμετώπισε ήδη από τον τελευταίο αιώνα το πρόβλημα της παρουσίας ξένων πληθυσμών στο έδαφός του και επέλεξε να διευκολύνει την απόκτηση της ιδιότητας του πολίτη-εθνικού με αντιστάθμισμα την υιοθέτηση από την πλευρά τους, του συνόλου των πολιτικών αξιών [*valeurs civiques*], οι οποίες όριζαν τη «γαλλικότητα». Η Ιταλία δεν αντιμετώπισε παρόμοια προβλήματα: επί έναν αιώνα σχεδόν, τα ζητήματα που είχαν σχέση με την ιδιότητα του πολίτη-εθνικότητα έμειναν σε νεκρό σημείο: σπάνια υπήρξαν νομοθετικές ρυθμίσεις γι' αυτό το θέμα. Μόνον πολύ πρόσφατα, όταν η συρροή των μεταναστεύσεων έπληξε επίσης την Ιταλία και ασκήθηκαν πιέσεις από τις κοινότητες των Ιταλών του εξωτερικού, είδαμε να θεσπίζονται κατά σειράν νόμοι που σκοπεύουν να ελέγξουν την πρόσβαση στο εθνικό έδαφος: επίσης εκπονήθηκε ένας νόμος για την ιδιότητα του πολίτη (Νόμος 1991/92), ο οποίος περιλαμβάνει σημαντικές καινοτομίες. Συγκεκριμένα, δόθηκε μεγαλύτερο βάρος στο *jus*

sanguinis [δίκαιο αίματος], πράγμα που επιτρέπει στους πληθυσμούς ιταλικής καταγωγής που διαμένουν στο εξωτερικό να αποκτήσουν την ιδιότητα του ιταλού πολίτη (πιστοποιώντας ότι έχουν Ιταλό πρόγονο). Μήπως η επιλογή αυτή απορρέει από μιαν αλλαγή της αντίληψης για το πρόβλημα της ιδιότητας του πολίτη; Οι νόμοι αυτοί δίνουν μάλλον την εντύπωση ότι είναι προϊόν αυτοσχεδιασμού και δεν φαίνεται να εγγράφονται σε κάποιον πραγματικό κοινωνικό σχεδιασμό.

Ως τώρα ιδιότητα του πολίτη σήμαινε συμμετοχή στα δικαιώματα και στα καθήκοντα του πολίτη, αλλά πρόσφατα επιβλήθηκε μια άλλη σημασία, η αίσθηση της εθνικής ένταξης, η οποία συνδέεται με δύο ζητήματα: το ζήτημα της απώσχισης (Λέγκα του Βορρά) και το πρόβλημα του καθεστώτος των μειονοτικών γλώσσων.

Στην πραγματικότητα τα ζητήματα αυτά είναι στενά συνδεδεμένα, διότι, έχουν τις ρίζες τους στο ίδιο ερώτημα ή στο ίδιο πρόβλημα: ένα ενιαίο κράτος (που δεν σημαίνει κατ' ανάγκην συγκεντρωτικό κράτος) πρέπει άραγε οπωσδήποτε να θεμελιώνεται πάνω στην πολιτισμική ομοιογένεια που θα ήταν αποτέλεσμα της εθνικής ένταξης; Η μήπως η πολιτισμική πολλαπλότητα είναι συμβιβασίμη, με έναν πυρήνα κοινών

αξιών που θα εγγυώνταν αυτή την προ-συμβολαιική βάση, η οποία είναι απαραίτητη για την ιδιότητα του πολίτη; Και στην περίπτωση αυτή, μέχρι πού μπορεί να φθάσει ο πολιτισμικός πλουραλισμός;

Μπορούμε να δώσουμε διάφορες απαντήσεις, σ' αυτά τα ερωτήματα: το βιβλίο του Brubaker εκθέτει κάποια από αυτά, που, πιθανώς δεν είναι πρόσφορα αλλά έχουν το προτέρημα να είναι σαφή. Δεν απομένει παρά να διατυπώσουμε την ευχή η Ιταλία να επιδείξει την ίδια σαφήνεια και στις επιστημονικές συζητήσεις και στις πολιτικές της επιλογές.

Μετάφραση: Αίζω Τσιριμώκου

* Ο Daniele Petrosino, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Μπάρι, έχει δημοσιεύσει το έργο *Stati, nazioni, etnie*, Μιλάνο, Agnelli, 1991.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Επιθεώρηση *Liber*, τεύχος 15, Σεπτέμβριος 1993.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ I.M. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗ

Αγγλικά βιβλία

Λογοτεχνία

Κοινωνικές Επιστήμες

Best sellers

hobbies

Αμερικής 11 — 106 72 ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 3623 673 / 3639 560 Fax 3636 453

BBC ENGLISH

Οπτικο-ακουστικά
προγράμματα
εκμάθησης Αγγλικών

Σειρές για: αρχάριους,
προχωρημένους,
ειδικά θέματα

Ειδικές σειρές για
παιδιά